

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНАТА ПРОДУКЦИЯ

НА ДОЦ. Д-Р ВЕСЕЛИН ЯНЧЕВ

ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРС ЗА ПРОФЕСОР

I. МОНОГРАФИИ

1. Основната монография за участие в конкурса е „Армия, обществен ред и вътрешна сигурност. Между войните и след тях (1913–1915 и 1918–1923)“. Тя е продължение на публикуваното през 2005 г. изследване „Армия, обществен ред и вътрешна сигурност. Българският опит 1878–1912“ и разглежда вътрешните функции на българската армия в мирновременните периоди – между края на Междусъюзническата и началото на Голямата война, и от края на Първата световна война до преврата на 9 юни 1923 г. Поставеният проблем е разкрит от гледна точка на легитимното използване на армията от страна на държавата и нейните институции за защита на конституционното държавно и обществено устройство и осигуряване на ред и сигурност като условия, без които е невъзможно съществуването нито на индивида, нито на обществото, нито на самата държава. В развитие се проследяват двете страни на явлението – нормативната база, върху която стъпва държавата при употребата на армията във вътрешнополитически план, и конкретните, практически проявления на тази намеса, за да се покаже тяхната свързаност и еволюция, легитимност или нелегитимност, наложителност или произволност. Книгата е написана на базата на документален материал, съхранен в националните архивохранилища, част от който за първи път се въвежда в научно обръщение. Широко са използвани вече публикувани документи, спомени, дневници, периодичните издания и съществуващата историография за епохата.

Съдържанието е от пет глави. Първата разглежда вътрешните функции на армията в кратковременния мирен период от 1913 до 1915 г. В нея се проследяват демобилизацията, дадената амнистия за военните чиновници, проблемите, свързани с появата на „Офицерската лига“. Разгледани са обстоятелствата и дискусиите около въвеждането на ново военно положение през 1914 г. и последиците от него, както и промените във военното законодателство. Представена е ролята на армията за налагането на българската власт в новоприсъединените земи. Втора глава е посветена

на преминаването на армията от външния на вътрешния фронт след пробива при Добро поле през септември 1918 г. до парламентарните избори от август 1919 г. Тук е проследен войнишкият метеж и опитът на Р. Даскалов да го използва, за да извърши държавен преврат и насилствено да промени конституционното устройство на страната, което е нова и различна интерпретация на съществуващите до момента определения за тези събития като революция или въстание. Детайлно са описани действията на правителството и военното командване в тази критична ситуация, породена от външно нахлуване, вътрешен бунт и заговорничене на царя, за запазването на реда и сигурността чрез армията. Проследени са първите стъпки за преминаване на мирновременни релси с демобилизацията на армията, широката амнистия, разхлабването на режима на военно положение и цензура. Появата на Военния съюз, неговите цели и задачи, позицията му по ключови военни, стопански и политически проблеми, взаимодействието и противопоставянето на управляващите са интерпретирани на основата на новопоявили се документи и лични свидетелства, като са доуточнени и нюансирани някои от утвърдените вече тези. Използването на армията за противодействие на крайната левица е разгледано в няколко посоки – дейността на военното разузнаване за събиране на информация; мерките за недопускане на комунистически и анархистични идеи сред личния състав; изработване на планове за пресичане на опити за вътрешна дестабилизация и практическата намеса за париране на такива опити. Конкретно е посочена ролята на армията за провалянето на комунистическата акция на 27 юли 1919 г. и за налагането на ред в държавните мини, където комунистите имат силно влияние. Третата глава разкрива възгледите на земеделците за преустройство на армията и практическото ѝ използване от коалиционното правителство на Ал. Стамболийски за елиминиране на политическите противници в лицето на управлявалите по време на войната либерални партии и на левите организации. Показана е ролята на армията в смазването на общата икономическа и политическа стачка, обявени в края на 1919 г., и приносът ѝ за разчистване на пътя за еднопартийно управление на БЗНС. Четвъртата глава проследява действията на самостоятелното правителство на Ал. Стамболийски за налагане на контрол над армията чрез забраната на Военния съюз и назначаването на ключови постове на близки до управляващите офицери, както и нейното принудително преустройство от институцията за постигане на националните цели и идеали в инструмент за осигуряване само на вътрешна сигурност.

Внимание е отделено и на създаването на жандармерията като институция, пряко отговорна за вътрешния ред, нейното взаимодействие с армията, полицията и останалите държавни и общински власти, както и на опитите за нейното партизиране. Изтъкнато е принципното разминаване между широко прокламираното от земеделците народовластие и фактическото им управление чрез запазването на военното положение и цензурата чак до март 1922 г. Анализирани са причините, поради които военносъдебното дело не е реформирано в духа на демократичните принципи, защитавани от БЗНС преди да влезе във властта. Показана е и „войната“ на радикалното крило на партията срещу чужди и родни „заговорници“ – врангелисти, запасни офицери, старите политически партии. Подробно е разкрита истинската война, която управляващите обявяват на автономисткото крило на ВМРО, въвличането на армията в нея, неврокопските и кюстендилските събития, военното управление на Петрички окръг с цялата му произволност. Направен е опит да бъде изяснен проблемът със създаването на чисто партийна Оранжева гвардия, като алтернатива на редовната войска, и да се покаже негативната реакция на офицерството. За първи път в историографията е разкрита ролята на армията за овладяване на проблема с разбойничеството след края на Първата световна война. Последната пета глава е посветена на „последната война“ на Ал. Стамболийски за въвеждане на нов конституционен и обществен ред чрез селска диктатура и ролята и мястото на армията в събитията през първата половина на 1923 г., като акцентът е върху подготовката, извършването и оценката на преврата от 9 юни.

Част от проблемите, залегнали в тази монография, са разгледани, на един по-ранен етап, и в студиите „Вътрешните функции на армията в междувоенния период 1913–1915 г.“ – Известия на държавните архиви. Т. 103–104, С., 2012, и „Дълг“ и „Отечество“. Армията и превратът на 9 юни 1923 г.“ – В: Историята, която усмива. С., 2014, както и в статията „Кимон Георгиев и Военният съюз. От строя до политиката.“ – Военноисторически сборник, 2013, № 3; Годишник на Регионалния исторически музей Пазарджик. Том четвърти. Пазарджик, 2013. В последната статия, на основата на нови документи, е направена една по-различна интерпретация на появата и първоначалната дейност на Военния съюз и на ролята на К. Георгиев в него.

2. Монографията „Службите за охрана в България. От княза до президента. 1879–2013.“ С., 2013, представлява първо цялостно изследване на

службите за охрана в България от Освобождението до началото на ХХІ в. На основата на непознати за историографията архивни източници, съхранявани в царския фонд на ЦДА, в Архива на Комисията по досиетата и в архива на Националната служба за охрана, са проследени организацията, съставът, методите на действие и трансформациите на службите за охрана по време на българските князе и царе, при управлението на БКП и при многопартийното управление. Чрез тяхната история се хвърля допълнителна светлина върху еволюцията на държавния механизъм, характера на отделните управления, ролята и влиянието на външния фактор в българското развитие. Книгата се състои от три глави. Първата е посветена на охраната на държавното ръководство до 1944 г. В нея е разкрит приносът на княз Александър I за създаването на първите охранителни служби: военна, в лицето на Лейбгвардейския конен конвой, и цивилна, представлявана от княжеските телохранители. Показани са техните конкретни задължения и участието им в ключови за страната и княза събития. При княз/цар Фердинанд охранителните служби са реформирани и изведени на завидно ниво. Институтът на княжеските телохранители е премахнат и заместен с полицейски служители. Цялостно е прецизирана и регламентирана охранителната дейност. Цар Борис III, въпреки драматичното време, в което управлява, не променя създадената от баща му организация и състав на охранителните служби. Нов елемент е появата на специално охранително отделение за физическа и лична охрана на Народното събрание. Втора глава разглежда охранителните служби при социализма – от създаването на отделение „Охрана“, като част от Държавна сигурност, през прерастването му в отдел и управление, до появата на митичното Седмо Управление за безопасност и охрана в началото на 50-те години на ХХ в. Показано е, че разрастването на охранителните служби е следствие от налагания тоталитарен режим и следването на съветския модел. През този период се стига и до обединяването на охранителната и обслужваща дейност на висшето партийно и държавно ръководство, като делът на последната непрекъснато се увеличава. УБО се превръща в машина за привилегии и в своеобразна държава в държавата, контролът върху която, в началото на 60-те години пряко се поема от Т. Живков. Този контрол Живков запазва, независимо от различните постове, които заема в държавната йерархия. Анализирани са всички основни документи, регламентиращи както охранителната, така и обслужващата дейност на Управлението, нарастващите негови задължения в областта на строителството, осигуряване на свързките в рамките на МВР,

авиационното осигуряване. Последната глава е посветена на преустройството на държавната охранителна дейност и създаването на Национална служба за охрана след демократичните промени в края на 80-те години на XX в.

3. Монографията *Bulgarian Parliament and Bulgarian Statehood. 125 Years National Assembly 1879-2005*. Sofia, 2005, е написана в съавторство и е посветена на ключова за модерната българска държава институция – Народното събрание. В нея са проследени появата, организацията и функционирането на българския конституционализъм и парламентаризъм на фона на цялостното политическо и стопанско развитие на страната. Посочени са най-важните закони и решения на парламента, дали тласък на модерното и демократично европейско развитие на българската държава. Авторска е частта от 1879 до 1911 г., а съвместно с доц. д-р В. Колев – тази за периода от 1944 до 2005 г.

II. СТУДИИ

1. Студията „Армията и разбойничеството в България от Освобождението до началото на XX век. – ГСУ – ИФ, Т. 98-99, С., 2007, разкрива причините, превърнали разбойничеството в един от основните проблеми на младата българска държава, предприетите от нея военни, административни и законодателни мерки за неговото преодоляване.
2. Зад провокативното заглавие „Апология на българската социалдемокрация (1891-1944 г.)“ – В: Изследвания по история на социализма в България. 1891-1944. Т.1, С., 2008, се крие опит за „реабилитация“ на идеите, ценностите и практиката на реформистката социалдемокрация в България. Нейната поява и развитие са разгледани в контекста на еволюцията на социалистическите идеи в Европа и на българската действителност, за да се покаже, че българската социалдемокрация не се състои от опортюнисти, предатели, отстъпници и ренегати, а от политически дейци, вярващи и стремящи се към свободата, социалната справедливост, демокрацията и прогреса. Не са спестени обективните и субективни причини, поради които българската социалдемокрация губи позиции и не може да се наложи като решаващ политически фактор.

III. СТАТИИ

1. Статията „Професионалният конспиратор Дамян Велчев. – В: Български държавници. С., 2005 и 2009, разкрива основните моменти от житейския, професионалния и политическия живот на една от емблематичните фигури в новата ни история.
2. Статията „Княз Александър I, армията и Русия. 1879-1885.“ – В: Третото Българско Царство. 1879-1946. Научна конференция. София, 12 май 2009 г. Сборник доклади. С., 2009, е посветена на останал скрит, но според автора основен конфликт между първия български княз и официална Русия за контрола върху българската армия, имащ тежки последици не само за българо-руските отношения, но и за цялостното развитие на страната. Проследени са опитите на българския княз да си отвоюва конституционното право на върховен главнокомандващ, противодействието на руските генерали – военни министри и на официална Русия, която гледа на българската армия като средство за реализиране на собствените външнополитически цели и за контрол върху политиката на новоосвободената държава и върху нейния княз.
3. Статията „Съюзът на запасните офицери в България в началото на Втората световна война.“ – В: България и Европа през съвременната епоха. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. дин Димитър Сирков. В. Търново, 2010, разкрива позициите на СЗО по отношение на назряващия световен конфликт и мястото на България в него.
4. Статията „Търновската конституция и вътрешната сигурност“ – В: 135 години от приемането на Търновската конституция. Сборник. Научна конференция, посветена на 135-ата годишнина на Търновската конституция. С., 2014, разкрива механизмите, предвидени в Конституцията, за справяне със ситуации, застрашаващи вътрешната сигурност и тяхното усъвършенстване чрез законодателството и промени в конституционния текст.

IV. СЪСТАВИТЕЛСТВО

1. Албумът „Войната такава, каквато беше. България в Първата балканска война 1912-1913 г.“ С., 2012., в съавторство, е опит да се види Балканската войната в цялата ѝ пълнота, но не от дистанцията на един век, а чрез оригинални снимки и документи, чрез спомените, дневниците, преживяванията на нейните съвременници – войници, офицери, свещеници, доброволци, журналисти, политици. Той е и отговор на появилите се „модерни“ и „европейски“ тълкувания на събитията, без самите те да се познават.

V. УЧЕБНИЦИ

1. „История. 9/12 клас. Справочник. Съкратено изложение на учебния материал“. С., 2006.

2. „История и цивилизация за 6 клас. Азбуки-Просвета“. С., 2007.

Авторски са текстовете, посветени на българската история от 1878 до 1944 г.